

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально – науковий інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і аудиту
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра
(бакалавра, магістра)

студент Лигуша Едуард Юрійович

(ПБ)

академічної групи 291-18-1

(шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

(офіційна назва)

на тему: «Військова інтеграція країн ЄС»

(назва за наказом ректора)

	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
Керівник роботи	Перфільєва А.О.		
Рецензент			
Нормоконтроль	Перфільєва А.О.		

Дніпро

2022

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри

міжнародних

відносин і аудиту

Пашкевич М.С

(підпис)

(прізвище,
ініціали)

« » _____
року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

ступеню роботи ступеню бакалавра

(бакалавра, магістра)

Студент Лигуша Едуард академічної групи 291-18-1

(прізвище та ініціали)

(шифр)

**спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

**за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»**

(офіційна назва)

на тему:

«Військова інтеграція країн ЄС»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від

№ _____

Розділ	Зміст	Термін
1	Історико-концептуальні засади дослідження країн ЄС	20.04.22- 05.05.22
2	Практика військової інтеграції країн ЄС	06.05.22- 22.05.22
3	Військова інтеграція країн ЄС: основні проблеми та перспективи	23.05.22- 06.06.22

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Перфільєва А.О.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі 20.04.2022 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 20.06.2022 р.

Прийнято до виконання

Лигуша Едуард

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: 64 стр., 1 таблиця, 32 джерела.
ЄС, ІНТЕГРАЦІЯ, НАТО, ЄЕС, CSDP, ESDP

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи складає 64 сторінки.

Об'єкт розроблення «Інтеграція країн ЄС»

Мета роботи – дослідити воєнну інтеграцію ЄС, вивчення теоретичних аспектів цього питання.

Предмет – військова інтеграція країн ЄС

Результати дослідження: на поточному етапі кожна країна яка входить до НАТО та ЄС сама визначає свій ступінь військової оборони. Зважаючи на те, що це є військовий Альянс, звичайно є загальний план тренувань та підготовки у разі будь-яких військових або терористичних дій на території країни-члена. Від початку створення союзу була пророблена велика робота, яка на теперішній час є заставою спокійного, безпечного та безупинно розвиваючого життя на території ЄС.

Зміст

Вступ	5
1. Історико-концептуальні засади дослідження країн ЄС	7
1.1. Основні визначення та поняття	7
1.2. Основні організації військової інтеграції та історія військової інтеграції країн ЄС	13
2. Практика військової інтеграції країн ЄС	20
2.1. Історія встановлення практик військової інтеграції країн ЄС	20
2.2. Географія військової інтеграції країн	33
3. Військова інтеграція країн ЄС: основні проблеми та перспективи	44
3.1. Основні причини та фактори військової інтеграції країн ЄС	44
3.2. Перспективи розвитку військової інтеграції країн ЄС	49
Висновки	59
Список використаної літератури	62

ВСТУП

Актуальність дослідження військової інтеграції країн ЄС визначається сучасним геополітичним процесом формування безпеки у світі. Європейський союз, який має достатній економічний та технологічний потенціал, у майбутньому цілком може претендувати на роль глобального центру сили. Перспективи перетворення Євросоюзу, головним чином, з економічної організації до повноцінного військово-політичного блоку, є актуальною науковою проблемою.

Джерельною базою роботи є договори ЄС та рішення ключових самітів, на яких торкалися питання безпеки та оборони. Констатується недостатня ефективність створюваних у різний час структур та невизначені перспективи реалізації концепції «європейської армії» в найближчому майбутньому.

Предмет – військова інтеграція країн ЄС.

Мета полягає у визначенні змісту та специфіки військової інтеграції країн ЄС.

Основними завданнями дослідження є:

- Розкрити основні поняття на категорії, які використовуються для характеристики практик військової інтеграції країн ЄС.
- Дослідити історію військової інтеграції країн ЄС.
- Розглянути практики інтеграції країн ЄС на поточному етапі.
- Розкрити географію військової інтеграції країн ЄС
- Дослідити перспективи розвитку військової інтеграції країн ЄС.

Велику роль в дослідженні інтеграційних процесів Європи відіграють наукові праці Д.Мітрані, А.Етціоні, А.Спінеллі, К.Фрідріха, Е.Хааса, Ф.Шміттєра, Л.Ліндберга, Дж. Ная та ін. Значний доробок у вивченні проблем європейської інтеграції належить Інституту Європи та багатьом вченим, зокрема, Томаш Г.М., М.Славинського, В.Барановському, Ю.Шишкову, Ю.Борку, О.Буторіній, Є.Павловій та ін.

1. Історико-концептуальні засади дослідження країн ЄС

1.1. Основні визначення та поняття

Військові структури Європейського союзу та військової інтеграції країн Європейського союзу включають різні механізми співробітництва, створені між збройними силами держав-членів, як на міжурядовому рівні, так і в рамках інституційної структури Євросоюзу — Загальної політики безпеки і оборони (CSDP) в рамках Загальної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP).

Загальна політика безпеки і оборони (CSDP), раніше відома як Європейська політика безпеки і оборони (ESDP) - основний елемент Загальної зовнішньої та безпекової політики Європейського союзу (ЄС) та сфери політики ЄС, що стосується оборонних та військових аспектів, а також цивільного кризового управління. ESDP був наступником Європейської безпеки та оборони (англ. European Security and Defence Identity) у рамках НАТО, але відрізняється тим, що він підпадає під юрисдикцію Європейського союзу, включаючи країни, які не мають зв'язку з НАТО.

Формально Загальна безпекова і оборонна політика – це сфера Європейської ради, яка є установою ЄС, в якій зустрічаються глави держав-членів. Проте Верховний представник Союзу із закордонних справ та політики безпеки (нині Жозеп Боррель) також відіграє значну роль.

Європейська політика безпеки йшла кількома різними шляхами протягом 1990-х років, що розвиваються одночасно в рамках Західноєвропейського союзу, НАТО та в рамках самого Євросоюзу.

ЄС - Європейський Союз економічне й політичне об'єднання європейських країн.

ІНТЕГРАЦІЯ - узгоджений розвиток і взаємне доповнення підприємств, галузей господарства, регіонів, держав у інтересах ефективнішого використання ресурсів

НАТО - організація Північноатлантичного договору, була створена 4 квітня 1949 року насамперед з метою стримування загрози радянській експансії в

Європі після Другої світової війни. Крім того, Сполучені Штати розглядали Альянс як інструмент для запобігання відродженню націоналістичних тенденцій у Європі та сприяння політичній інтеграції на континенті.

ЄЕС - Європейська економічна спільнота, або Європейське економічне співтовариство

CSDP - Спільна політика безпеки та оборони

ESDP – Європейська політика безпеки та оборони

Таблиця 1 Європейські збройні сили [9]

	Європейський Комітет Начальників штабів	Європейський корпус	Європейська жандармерія	Європейське командування повітряного транспорту	Європейська Авіагрупа	Морські сили Європи	Європейські сили швидкого реагування	Європейський центр координації перевезень	Організація для кооперації спільного переозброєння
Абревіатура	Finabel	Eurocorps	EUROGENDFOR, EGF	EATC	EAG	EUROMARFOR, EMF	EUROFOR	MCCE	OCCAR
Вид збройних сил	Сухопутні війська			Авіація		ВМС	багатокомпонентні		
Опис	Вироблення загальної військової доктрини	Багатонаціональний корпус	Військова поліція	Управління військово-транспортною авіацією	Управління оперативною авіаційною групою	Тимчасове об'єднання флотів	Сили швидкого реагування	Контролюючий орган	Створення програм переозброєння
Рік заснування	1953	1992	2006	2010	1995	1995	1995	2007	1996
Штаб-квартира	Брюссель	Страсбург	Віченца	Ейндховен	N/A	N/A	Флоренція	Ейндховен	Бонн

Чисельність	N/A	60000 чол.	2300 чол.	220 літаків	N/A.	N/A	12000 чол	N/A	N/A
Повна боєготовність	N/A	30 днів	30 днів	N/A	N/A	5 днів	5 днів	N/A	N/A

Виходячи з інформації, що наведена у таблиці можна побачити, що європейські збройні сили є досить різноманітними та представлені різними видами військ, серед яких і сухопутні війська, авіація, військово-морські сили, тому вони можуть мати різні завдання та використовуватися для вирішення різноманітних проблем.

Можна сказати, що спільна політика безпеки та оборони (CSDP) – це курс дій Європейського Союзу (ЄС) у сферах оборони та управління кризами, а також основний компонент Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) ЄС.

CSDP передбачає розгортання військових або цивільних місій для збереження миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй . Військові місії виконуються збройними силами ЄС, створеними з командуванням збройних сил держав -членів. CSDP також передбачає колективну самооборону між державами-членами, а також Постійне структурне співробітництво (PESCO), в якому 25 з 27 національних збройних сил переслідують структурну інтеграцію.

Структуру CSDP очолює Високий представник Союзу (HR/VP), Жозеп Боррель, і іноді іменований Європейським оборонним союзом (EDU) у зв'язку з його перспективним розвитком як оборонного підрозділу ЄС.

Структури командування та управління ЄС набагато менші, ніж Командна структура (NCS) Організації Північноатлантичного договору (НАТО), яка була створена для територіальної оборони. Було досягнуто домовленості, що для виконання місій ЄС може використовуватися Командування об'єднаних сил НАТО з операцій (АСО).

МРСС, створений у 2017 році і який планується посилити в 2020 році, є першим постійним військовим штабом ЄС. Паралельно, щойно створений Європейський оборонний фонд (EDF) вперше використовується з бюджету ЄС для фінансування багатонаціональних оборонних проєктів.

Рішення, що стосуються CSDP, пропонуються HR/VP, ухвалюються FAC, як правило, вимагають одностайності, а потім реалізуються HR/VP.

Політика оборони знаходиться головним чином у сфері повноважень національних держав. Головним військовим альянсом у Європі залишається міжурядова Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка в даний час включає 22 держави-члени ЄС разом із шістьма європейськими членами поза ЄС (Албанія, Ісландія, Норвегія, Туреччина та Чорногорія, Північна Македонія), а також США та Канаду. Розвиток CSDP є спірним питанням, зокрема з урахуванням ролі НАТО. Втім, військові форми європейської інтеграції посилювалися на початку 21 століття, що призвело до розгортання численних миротворчих місій ЄС та створення бойових груп Євросоюзу. Останні, однак, ніколи не брали участі в операціях, а інші нещодавні ініціативи з військової інтеграції, такі як європейські сухопутні сили, жандармерія та командування повітряного транспорту є міжурядовими та існують поза рамками CFSP.

Стаття 42 Договору про Європейський Союз [1] передбачає суттєву військову інтеграцію у рамках інституційної структури Євросоюзу. Стаття 42 також передбачає постійну структуровану співпрацю між збройними силами деяких держав-членів.

Наразі кожна країна Євросоюзу сама визначає свою оборонну політику - координація тут йде лінією НАТО, а не ЄС. Військовослужбовці країн ЄС беруть участь у 6 військових та 11 гуманітарних операціях, головним чином за межами Старого Світу, але вони ведуться під прапорами окремих країн та їх збройних сил, а не Євросоюзу загалом.

1.2. Основні організації військової інтеграції та історія військової інтеграції країн ЄС

Однією з головних тенденцій сучасного розвитку світової економіки є посилення значення світогосподарських зв'язків на міжнародному рівні. Знаковим явищем стає підвищення ролі інтеграційних тенденцій, науково-технічних та загалом економічних взаємозв'язків та взаємодії. Міждержавне зближення охоплює всі сфери та галузі життя людства. Але найяскравішим виявом цього процесу є економіка, бізнес. Підприємницька діяльність у різних країнах дедалі виразніше набуває міжнародного характеру. Військово-промисловий бізнес, будучи однією з форм міжнародної підприємницької діяльності, часом є дієвим засобом вирішення деяких глобальних проблем сучасності.

У основі інтеграційних процесів лежать об'єктивні передумови, пов'язані з потребами розвитку продуктивних сил, інтернаціоналізації господарського життя. Історично найчіткіше інтеграційні процеси виявилися в Західній Європі. І саме тут у другій половині ХХ століття складається єдиний господарський простір цілого регіону, у межах якого формуються загальні умови відтворення та створюється механізм його регулювання.

Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як процес господарського та політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх відтворювальних структур на різних рівнях та у різних формах.

Військово-економічна інтеграція є частиною економічної інтеграції, що охоплює народне господарство загалом. Вона є процесом інтернаціоналізації військово-економічних і науково-технічних взаємозв'язків, зазвичай, у межах певної військово-політичного угруповання країн з однотипним громадським ладом з метою взаємного пристосування, оптимізації військового виробництва.

Однією з найбільших і найпотужніших організацій військової інтеграції країн Європейського союзу можна вважати військово-економічну інтеграцію у НАТО, що є однією з найважливіших особливостей розвитку економіки західних держав. Її виникнення зумовлено як обмеженістю національних ресурсів, поглибленням міжнародного поділу праці, інтернаціоналізацією господарської діяльності, а й військово-політичною ситуацією у країнах, які входять у це угруповання.

Можна констатувати, що інтеграційні процеси в економічній сфері країн Західної Європи активно розгорнулися після утворення військово-політичного блоку НАТО. Зростання та ускладнення військово-економічних зв'язків між країнами НАТО за активного втручання та участі урядів зробили реальністю процес військово-економічної інтеграції.

Сутність військово-економічної інтеграції країн НАТО полягає у розширенні та поглибленні міжнародного співробітництва, об'єднанні ресурсів, регулюванні військово-економічних зв'язків між країнами-учасницями. Ці заходи здійснюються на державному рівні для взаємного пристосування та оптимізації військового виробництва відповідно до інтересів та запитів військово-промислового комплексу. Військово-економічна інтеграція посилює вплив економіки на зовнішню політику, міцніше ув'язуючи економіку та політику блоку НАТО.

Головним політичним органом прийняття рішень у НАТО та єдиним комітетом, створеним установчим договором, є Північноатлантична рада (САС). Його засідання відбуваються у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі.

При цьому слід зауважити, що саме НАТО є найбільш потужною організацією військової інтеграції країн Європейського союзу, саме тому саме НАТО заслуговує найбільшій увазі.

У своєму становленні та розвитку військово-економічна інтеграція країн НАТО пройшла низку етапів, для кожного з яких характерні свої масштаби, інтенсивність та спрямованість використання економічних ресурсів на військові цілі.

Перший етап організації військової інтеграції тривав із закінчення Другої світової війни до середини 50-х років та пов'язаний із повоєнним відновленням економічного та військово-економічного потенціалів держав Західної Європи. У цей час економічне становище країн регіону унеможливило будь-який військово-економічний обмін з сильнішим партнером - США. Американсько-європейські військово-економічні зв'язки відрізнялися односторонньою спрямованістю та здійснювалися головним чином у формі військової допомоги США європейським союзникам. Характерною рисою цього етапу є утворення у 1949 року військово-політичної організації Альянсу – блоку НАТО. Основна мета даного союзу полягала не тільки у раціонально-господарському економічному відновленні, а й у концентрації сил проти СРСР та союзників.

На цьому етапі частка країн Західної Європи в американському постачанні зброї іноземним державам становила 60-70%. Що ж до економічної форми реалізації військової «допомоги» у період, вона надавалася майже безоплатно.

Другий етап відбувався з середини 50-х років до середини 60-х років і характеризувався створенням економічних угруповань, і насамперед Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), на основі якого у подальшому формувалася військово-економічна інтеграція НАТО.

У багатомільярдних сумах, витрачених США на військово-економічну підтримку західноєвропейських країн НАТО, знайшла свій вияв небачена раніше військово-політична солідарність цих країн. Разом з тим криза американського платіжного балансу, що поглиблюється в ці роки внесла істотні корективи в систему надання допомоги країнам Західної Європи. Конгрес США ухвалив рішення про поетапне скорочення безоплатної військової допомоги. Ставка робилася на продаж ліцензій для озброєння. Проте виробляти дороге озброєння самотужки було не під силу країнам Західної Європи і вони змушені були кооперувати свої зусилля для спільного озброєння за американськими ліцензіями, хоча ці процеси відбувалися по-

різному. Так, Франція та Великобританія змогли налагодити повномасштабне виробництво озброєння в основному на базі власних розробок, тоді як інші держави (ФРН та Італія) пішли шляхом організації ліцензійного виробництва американських систем зброї.

На додачу до однобічно орієнтованих зв'язків США із країнами Західної Європи виникли нові: ФРН – Франція; ФРН – Великобританія; Франція – Великобританія; Франція - Італія тощо. Поруч із реалізацією двосторонніх проектів активно розвивалися багатосторонні військово-технічні зв'язки, до яких підключилися Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Норвегія, Туреччина, Греція, Португалія та інші країни.

Третій етап організації військової інтеграції тривав зсередини 60 років до початку 80-х років і характеризується розгортанням повномасштабної військово-технічної співпраці європейських країн НАТО, що поширюється на всі етапи життєвих циклів систем зброї: від розробки технічних вимог до матеріально-технічного забезпечення прийнятих на озброєння зразків.

Така військово-промислова кооперація стає переважаючою формою військово-економічної інтеграції до НАТО. Особливістю цього етапу розвитку військово-економічної інтеграції НАТО є те, що відбувається подальша консолідація сил країн Західної Європи (утворилися: Західноєвропейський союз, Єврогрупа) у виробництві якісно нових видів озброєння незалежно від США. Більше того, країни європейського регіону НАТО мають на меті скоротити «технологічний розрив» між США та Західною Європою, а також відігравати більш самостійну роль у цьому блоці. Підтвердженням цьому є реалізація найбільших європейських програм розробки та виробництва військових літаків Бреге 1150 «Атлантик», «Торнадо», «Трансал» та ін.

Сучасний четвертий етап характеризується виходом військово-економічної інтеграції за межі блоку, використанням міждержавних програм розробки та виробництва озброєнь для посилення позицій провідних країн НАТО на світовому ринку зброї. На цьому етапі досягнуто якісно нового рівня розвитку військово-промислової кооперації. Вона не обмежується

об'єднанням оборонних комплексів окремих країн, розширенням взаємозв'язків у сфері військових НДДКР, а й передбачає довгострокове планування у сфері міждержавної кооперації військового виробництва та створення об'єданого регіонального ринку зброї.

У цей період створені наднаціональні органи управління, планування військового виробництва в рамках НАТО, що здійснюють координацію діяльності зі створення не лише окремих зразків озброєння, а й цілого їхнього сімейства.

Розглянемо держави-члени НАТО та дати їх вступу, що дасть можливість простежити динаміку розвитку цієї організації військової інтеграції, адже потужні члени організації дають можливість говорити і про потужність всієї організації в цілому.

4 квітня 1949 року: Країни-засновники «Бельгія, Велика Британія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Франція».

Перше розширення відбулося 18 лютого 1952 року з приєднанням Греції та Туреччини

Друге розширення відбулось 9 травня 1955 року з приєднанням Німеччини (приєдналась тільки Західна Німеччина).

Третє розширення було 30 травня 1982 року, тоді приєдналась Іспанія.

Четверте розширення відбулось 12 березня 1999 року: «Угорщина, Польща, Чехія».

П'яте розширення - 29 березня 2004, приєднались такі країни: «Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія»

Шосте розширення було 1 квітня 2009 з приєднанням Албанії та Хорватії.

Сьоме розширення 5 червня 2017 – приєднання Чорногорії

Восьме розширення 27 березня 2020 була приєднана Північна Македонія.

Висновки розділу 1

Виходячи з змісту та специфіки військової інтеграції країн ЄС можна сказати, що вони включають різні механізми співробітництва, створені між

збройними силами держав-членів, як на міжурядовому рівні, так і в рамках інституційної структури Євросоюзу.

Загальна політика безпеки і оборони (CSDP) - основний елемент Загальної зовнішньої та безпекової політики Європейського союзу (ЄС). Можна сказати, що спільна політика безпеки та оборони (CSDP) – це курс дій Європейського Союзу (ЄС) у сферах оборони та управління кризами, а також основний компонент Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) ЄС.

Структуру CSDP очолює Високий представник Союзу (HR/VP), Жозеп Боррель, і іноді іменований Європейським оборонним союзом (EDU) у зв'язку з його перспективним розвитком як оборонного підрозділу ЄС.

Політика оборони знаходиться головним чином у сфері повноважень національних держав. Головним військовим альянсом у Європі залишається міжурядова Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка в даний час включає 22 держави-члени ЄС разом із шістьма європейськими членами поза ЄС, а також США та Канаду. Розвиток CSDP є спірним питанням, зокрема з урахуванням ролі НАТО.

Наразі кожна країна Євросоюзу сама визначає свою оборонну політику - координація тут йде лінією НАТО, а не ЄС.

Військово-економічна інтеграція є частиною економічної інтеграції, що охоплює народне господарство загалом. Вона є процесом інтернаціоналізації військово-економічних і науково-технічних взаємозв'язків, зазвичай, у межах певної військово-політичного угруповання країн з однотипним громадським ладом з метою взаємного пристосування, оптимізації військового виробництва.

Сутність військово-економічної інтеграції країн НАТО полягає у розширенні та поглибленні міжнародного співробітництва, об'єднанні ресурсів, регулюванні військово-економічних зв'язків між країнами-учасниками. Ці заходи здійснюються на державному рівні для взаємного пристосування та оптимізації військового виробництва відповідно до інтересів

та запитів військово-промислового комплексу. Військово-економічна інтеграція посилює вплив економіки на зовнішню політику, міцніше ув'язуючи економіку та політику блоку НАТО.

У своєму становленні та розвитку військово-економічна інтеграція країн НАТО пройшла низку етапів, для кожного з яких характерні свої масштаби, інтенсивність та спрямованість використання економічних ресурсів на військові цілі.

2. ПРАКТИКА ВІЙСЬКОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЄС

2.1. **Ошибка! Закладка не определена.**

Для європейських країн політика інтеграції стала ключем до об'єднання через політичні та економічні причини. Країни Європи охоплює багатовікова культура, традиції, давня історія, що охоплює весь соціальний блок. Охорона кордонів, національна оборона, зовнішні енергетичні зв'язки, юстиція та внутрішні відносини, міграційна політика, питання освіти. Інтеграція відбувається на кількох рівнях – на глобальному, на регіональному та на державному. Причини розвитку інтеграції:

- Інтернаціоналізація господарства
- Посилення міжнародної спеціалізації
- Посилення кооперування виробництва
- Переплетення капіталів
- Протиборство центрів суперництва на світових ринках
- Валютна нестабільність.

Можна сказати, що процес європейської інтеграції мав як закономірний, так і вимушений характер. Його стимулювали і економічні, і політичні імперативи: протистояння соціалістичному блоку, переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків на сусідні держави внаслідок катастрофи колоніальних імперій, «виклик» США, наявність спільних культурних традицій та політичних цінностей. Говорячи предметно про збіг геополітичних інтересів європейських держав, можна виділити бажання виключити взаємні конфлікти, протистояти ідеологічному і політичному тиску наддержав, прагнення держав-переможців контролювати Західну Німеччину та Італію і, з іншого боку, їхнє зворотнє прагнення підвищити свій статус, страх перед «комуністичною небезпекою».

Адже слід визнати, що жодна з держав-членів Європейського союзу не має потужності чи ресурсів, щоб впоратися з загрозами та використати всі можливості сучасності поодиноці. Але як Союз майже півмільярда громадян,

потенціал ЄС не має собі рівних. Він має широку та щільну мережу дипломатичних представництв у всіх куточках планети і є третьою економікою світу, а також головним торговим партнером та основним іноземним інвестором майже для кожної країни у світі. У сукупності ЄС інвестує у співробітництво з метою розвитку більше, ніж решта країн світу разом узятих.

Після невдачі проекту Європейського оборонного співтовариства проблема переозброєння Західної Німеччини та входження її в систему західних спілок залишилася.

28 вересня - 3 жовтня 1954 р. в Лондоні проходила нарада дев'яти держав (Бельгія, Великобританія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, США, Франція та ФРН) з метою пошуку альтернатив створення Європейського оборонного співтовариства.

Уряд Великобританії запропонував Німеччині приєднатися до Західного Союзу, що було позитивно зустрінете Аденауером, і на що погодилася, наприкінці зрештою, Франція. Той факт, що одночасно із пропозицією про вступ до ЗЕС ФРН погодилася і на деякі дискримінаційні заходи щодо виробництва та оснащення деякими видами озброєнь, означав для неї і можливість увійти до НАТО та створити власні збройні сили, що й сталося у травні 1955 року.

23 жовтня 1954 року Франція, Великобританія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Італія та ФРН підписали чотири протоколи щодо створення Західноєвропейського Союзу. Перший вносив зміни до Брюссельського договору про співпрацю в економічній, соціальній, культурній сфері та у сфері колективної самооборони, підписаний 17 березня 1948 р. і заснував Західний Союз, а також проголошував приєднання до нього ФРН та Італії. Створення у 1949 році НАТО та Ради Європи та у 1951 році ЄОУС фактично нівелювали дію цього договору. Хоча у вересні 1948 року у межах Брюссельського договору почала встановлюватись військова співпраця (був прийнятий план загальної оборони, який включав інтегрування повітряної оборони, а також

організовані міжсоюзницькі командування), у грудні 1950 р., коли генерал Ейзенхауера був призначений першим Верховним головнокомандувачем об'єднаних збройних сил у Європі, країни Західного Союзу вирішили включити свою військову організацію в НАТО, яка стала основою системи безпеки Західної Європи та Північної Атлантики. [1]

У преамбулі Брюссельського договору глави п'яти держав крім тверджень про рішучість «стверджувати їхню віру в фундаментальні права людини», у цінність «інших принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй», «підтверджувати та захищати демократичні принципи, громадянські та індивідуальні свободи, конституційні традиції та дотримання закону», «згуртовувати у цьому сенсі економічні, соціальні та культурні зв'язки», які їх уже поєднують, співпрацювати та координувати зусилля для створення в Західній Європі міцних підстав для відновлення європейської економіки, бути готовим на взаємодопомогу відповідністю зі Статутом ООН з метою зміцнення миру та міжнародної безпеки та перешкоджання будь-якій агресивній політиці, а також залучати до їх зусиль інші держави, які слідують тим самим принципам, проголошувалась рішучість «вживати заходів, визнаних необхідними у разі відновлення агресивної політики з боку Німеччини». Виходячи з цього, Західний Союз передбачав не лише спільні дії проти Радянського Союзу, у разі його нападу, протистояння з яким тоді розпочиналося.

У оновленому договорі, підписаному Парижі, посилянь на відродження німецької агресії вже, звісно, не було. Натомість була позначена рішучість країн учасниць вживати «необхідних заходів для того, щоб сприяти єдності та поступовій інтеграції Європи». Новим моментом у договорі 1954 року були посилення на координацію зі структурами НАТО, особливо зі штабами, до яких органи ЗЕС звертатимуться за інформацією з військових питань (ст. 4), а також доповнення, що стосуються органів ЗЕС.

Країни ЗЕС зобов'язалися залучати свої зусилля шляхом прямих консультацій та в рамках спеціалізованих установ для підвищення рівня життя

народів та розвивати діяльність у соціальній галузі, розробляючи угоди щодо соціального забезпечення, а також, щоб приводити свої народи до більш поглибленого розуміння принципів, які лежать в основі їхньої спільної цивілізації, і щоб розвивати їх культурні зв'язки (ст. 2 та 3).

Проте ключовими положеннями договору були військові. Стаття 5 Договору говорила, що якщо одна зі сторін стане об'єктом збройного нападу в Європі, інші йому нададуть у відповідність до положень статті 51 Статуту Організації об'єднаних Націй допомогу та підтримку всіма засобами, що перебувають у їх розпорядженні, військовими чи будь-якими іншими. Ця стаття встановлювала навіть суворіші зобов'язання у сфері колективної оборони, ніж становища зафіксовані у 5 статті договору 1949 року про створення НАТО. Вона проголошувала, що у разі нападу сторони нададуть допомогу «шляхом негайного здійснення такої індивідуальної або спільної дії, яка вважає за необхідне, включаючи застосування збройної сили з метою відновлення та подальшої підтримки безпеки Північноатлантичного регіону».

Усі заходи, вжиті з цієї статті, мають бути повідомлені негайно Раді Безпеки ООН. Вони будуть припинені, як тільки Рада Безпеки вживає необхідних заходів для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки.

З метою «дотримання політики миру», посилення своєї безпеки, сприяння єдності поступової інтеграції Європи, а також тісній співпраці між країнами-учасницями ЗЕС та іншими європейськими організаціями, статтею 8 договору створюється головний орган Західноєвропейського Союзу - Рада, яка передбачається організація в такий спосіб, щоб мати можливість здійснювати свої функції постійно. Складатися він повинен був з міністрів закордонних справ, а в перервах між міністерськими зустрічами діяв у складі послів держав-членів, акредитованих у Лондоні, а також заступника міністра закордонних справ Великобританії.

Рада створить будь-які допоміжні органи, які могли б бути визнаними корисними: зокрема, він створить негайно Агентство з контролю за озброєннями (АКВ), функції якого визначено у Протоколі №4.

На прохання однієї зі сторін Рада буде скликатися негайно з метою досягнення домовленостей щодо будь-якої ситуації, яка може створити загрозу миру, звідки вона виходила, або наражає на небезпеку економічну стабільність.

Рада приймає рішення одноголосно, якщо не передбачено іншої процедури. У випадках, зазначених Протоколами № 2, 3 та 4, крім одноголосного рішення передбачені рішення більшістю у дві третини або простою більшістю голосів. Він, наприклад, виносить рішення простою більшістю з питань, які йому запропонує до розгляду Агентство контролю за озброєннями. Засновувалась також Асамблея ЗЕС, складена з представників країн-учасниць Дорадчої Асамблеї Ради Європи, якою Рада ЗЕС представлятиме річний звіт про свою діяльність, а саме у сфері контролю над озброєннями. За більшості обговорюваних питань вона виносила рекомендації, адресовані або Раді ЗЕС, або міжнародним організаціям, або будь-яким органам та інститутам країн-членів.

Протокол №2 до модифікованого Брюссельського договору про сили Західноєвропейського Союзу вводив верхні ліміти на чисельність збройних сил країн ЗЕС, розгорнутих на континенті у мирний час і що у розпорядженні об'єднаного командування НАТО у Європі. Основне значення даного документа – запровадити обмеження для армії Західної Німеччини, щоб унеможливити безконтрольне її відродження. Щоб унеможливити односторонню дискримінацію до однієї з країн, ліміти були накладені на всі держави. До складу об'єднаних збройних сил НАТО в Європі повинні були входити 14 французьких, 12 західнонімецьких, 12 італійських, 5 бельгійських, 5 голландських дивізій та 1 полк від Люксембургу. Ця структура, таким чином, схожа на пропорцію, визначену у Військовому протоколі до договору про створення ЕОС. Особлива ситуація була з Великобританією – на розташовані

у ФРН її сили вводили не верхній, а нижній ліміт. Великобританія зобов'язалася мати на континенті не менше чотирьох дивізій та з'єднання тактичної авіації, а також не виводити їх із району дислокації без згоди партнерів із ЗЕС. Дані положення мали затвердити її безумовну участь у забезпеченні безпеки союзу.

Протокол №3 стосувався контролю за озброєннями, де головна роль також належала ФРН. Західна Німеччина взяла на себе зобов'язання не виробляти на своїй території атомну, хімічну та бактеріологічну зброю керовані та далекобійні снаряди, ракети (крім тактичних), військові кораблі та підводні човни водотоннажністю відповідно понад 3000 і 350 тонн, стратегічні бомбардувальники та низку інших видів військової техніки. Однак при цьому обговорювалося, що ці обмеження можуть бути змінені рішеннями Ради ЗЕС більшістю у дві третини голосів. Надалі держави, що входять до ЗЕС не раз вдавалися до цієї можливості наростити військовий потенціал ФРН, збільшуючи таким чином чином, міць західних військово-політичних організацій, остаточно скасувавши обмеження щодо звичайних озброєнь ФРН у 1984 році.

Протокол №4 відносився, як було зазначено, до Агентства контролю над озброєннями і покликаний стежити за дотриманням запроваджених обмежень, здійснюючи інспекційні перевірки, отримуючи інформацію від структур НАТО та країн-членів ЗЕС.

Треба визнати, контроль такий часто виявляється більш умовним і незначним, бо діяльність АКВ стала обмежуватися переважно направленням урядам відповідних запитів та отриманням від них офіційної інформації, що розглядається ними, часто як достовірна. Наприклад, коли у 1980-і роки звернулося до членів ЗЕС з проханням повідомити про запаси хімічної зброї, Агентство цілком задовольнилося інформацією про відсутність таких. Але, судячи з матеріалів Стокгольмського інституту вивчення проблем світу (СІПРІ), хімічну зброю мають французькі війська.

Франція запропонувала під час переговорів про створення ЗЕС налагодити військово-промислове співробітництво в рамках цієї організації, що передбачало стандартизацію озброєнь та розробку методів спільного їх виробництва. З цією метою рішенням Ради ЗЕС від 7 травня 1955 р. створювався Постійний комітет із озброєнь (ПКВ). Проте залежність ЗЕС від НАТО поставила у підпорядкування їй і ПКВ, і розроблювані останнім рекомендації адресуються також різним структурам Північноатлантичного альянсу, а не членам ЗЕС безпосередньо, хоча за його допомогою країни ЗЕС і могли будь-яким чином відстоювати свої інтереси при розробці військових програм у рамках НАТО. У 1973 р. Франція (вже не входячи до військової організації НАТО) запропонувала перетворити ЗЕС на основний центр, що координує спільну розробку та виробництво озброєнь країн-членів, але підтримки ця ідея не отримала.

У період з 1954 р. по 1973 р. Західноєвропейський Союз мав відношення до кількох важливим проблемам, та й то часом лише побічно:

- Врегулювання проблеми Саара;
- Інтеграції ФРН до Північноатлантичного альянсу;
- Відновлення довіри між країнами Західної Європи, завдяки повноваженням у питанні контролю над озброєннями;
- Узгодження позицій між країнами-засновниками ЄЕС та Великобританією, служачи якоюсь сполучною ланкою до її вступу в 1973 р.

З 1973 по 1984 р. подальший розвиток ЗЕС, як і у випадку із Західним Союзом, загальмувало – його функції фактично виконували інші організації: НАТО, Рада Європи, ЄЕС. Проте політичний та інституційний діалог Ради та Асамблеї ЗЕС продовжувався, в рамках якого розроблялися підходи до проблем європейської безпеки, аналітичні доповіді та ін.

З 1 січня 1985 р. зобов'язання з контролю, що стосуються зброї масового ураження (ядерної, бактеріологічної та хімічної) міністри доручили Постійній Раді у тісному зв'язку з відповідальними особами з АКВ та ПКВ умови реорганізації останніх, які змогли б виконувати потрібну місію:

- Вивчати питання щодо контролю над озброєннями та роззброєння, виконуючи контролюючу функцію;
- Забезпечити функцію аналізу проблем безпеки та оборони;
- Активно сприяти розвитку західноєвропейської співпраці у галузі озброєння.

Трансформація умов на світовій арені, пов'язана з ослабленням напруженості між США та СРСР, дали новий імпульс Західноєвропейському Союзу. Прем'єр-міністр Франції Жак Ширак на сесії Асамблеї ЗЕС у грудні 1986 р. висловився за розробку «хартії засад безпеки Західної Європи». Рада ЗЕС та її спеціальна робоча група зробили доповідь, яка описувала умови та критерії європейської безпеки, а також особливу відповідальність західноєвропейських по відношенню до своєї оборони в рамках Північноатлантичної Спільноти. На цій базі Рада міністрів Західноєвропейського Союзу прийняла в Гаазі 27 жовтня 1987 р. документ під назвою «Платформа про європейські інтереси в області безпеки». Вказавши на спільність долі, що пов'язує країни ЗЕС, міністри закордонних справ та оборони зазначили: «Ми нагадуємо наше зобов'язання будувати Європейський Союз у відповідності до Єдиного європейського акту, який ми всі підписали як члени Європейського Співтовариства. Ми переконані, що будівництво інтегрованої Європи залишиться неповним, поки воно не поширюється на безпеку та оборону». Головна роль досягненні цієї мети відводилася ЗЕС. Крім того, міністри поставили за мету розвивати європейську ідентичність у галузі оборони, яка більш ефективно висловлює зобов'язання солідарності, записані в модифікованому Брюссельському та Вашингтонському договорах.

Європейська безпека, згідно з документом, має ґрунтуватися на чотирьох критеріях.

По-перше, основною метою країни ЗЕС проголошували як і раніше запобігання будь-яким формам війни, залишаючись готовими до оборони та підтримуючи військові здібності, які можуть стримати будь-яку агресію або залякування, не прагнучи при цьому до військової переваги.

По-друге, стратегія стримування та оборони повинна продовжувати ґрунтуватися на поєднанні звичайних та ядерних сил, бо ядерна зброя – це єдиний елемент, здатний зіткнутися потенційного супротивника з не прийнятним ризиком.

По-третє, проголошувалося, що значна присутність звичайних і ядерних сил США відіграє незамінну роль в обороні Європи та створює необхідний зв'язок із силами ядерного стримування США.

По-четверте, було відзначено головну роль західноєвропейських сил, без основного внеску з боку яких не може бути підтримана надійність західної стратегії стримування та оборони, зокрема через дисбаланс у звичайних озброєннях, яка прямо зачіпає безпеку.

Початком наступного етапу розвитку ЗЕС є укладання Маастрихтського договору про створення Європейського Союзу 1992 р., пункт 2 статті J.4. якого каже: «Європейський Союз звертається до ЗЕС, яка є невід'ємною частиною розвитку ЄС, з метою вироблення та здійснення рішень та дій ЄС, що належать до сфери оборони. Рада ЄС, погоджуючись із установами ЗЕС, приймає необхідні практичні умови».

А самі країни ЗЕС у Декларації до Маастрихтського договору про роль ЗЕС та його відносини з ЄС та НАТО від 10 грудня 1991 р. проголосили Західноєвропейський Союз «оборонною складовою ЄС та засобом посилення європейської складової НАТО», хоч і не визначаючи конкретний механізм взаємодії ЗЕС та Євросоюзу.

У документі підтверджувалось, що ЗЕС має бути готовим виробляти та здійснювати на запит Євросоюзу рішення та дії, що мають відношення до галузі оборони. З цією метою будуть здійснюватися синхронізація дат та місць зборів, а також гармонізація методів роботи; встановлення тісної співпраці між Радою та Генеральним секретаріатом ЗЕС, з одного боку, і Радою ЄС та її Генеральним секретаріатом, з іншого; розгляд послідовності та тривалості президентств у організаціях; підготовка відповідних умов для гарантії, що Комісія ЄС буде регулярно інформована і, у разі потреби, проконсультована

щодо діяльності ЗЕС відповідно до своїх повноважень; сприяння більш тісній співпраці між Парламентською Асамблеєю ЗЕС та Європарламент. За Радою ЗЕС закріплено приймати необхідні практичні заходи спільно з компетентними інституціями ЄС. У такому ж дусі були викладені положення щодо співпраці з НАТО.

Водночас у рамках ЗЕС приймаються документи, які особливо враховуються в ЄС. Зокрема, йдеться про вже згадану у другому розділі Петербурзьку декларацію від 19 червня 1992 р. вона складалася із трьох частин:

- Про ЗЕС та європейську безпеку.
- Про посилення оперативної ролі ЗЕС.
- Про відносини між ЗЕС та іншими європейськими державами-членами ЗЕС та НАТО.

Крім зобов'язань за 5 статтею про колективну оборону договорів про створення НАТО та ЗЕС, військові підрозділи, що діють під владою ЗЕС могли б бути використаними для трьох груп місій:

- Гуманітарні місії чи евакуація громадян;
- Місії з підтримки миру;
- Місії з використанням збройних сил з управління кризами, включаючи операції з відновлення миру.

Після відмови французького парламенту ратифікувати договір про Європейське оборонне співтовариство сфера оборони у спільних документах країн ЄС стала фігурувати тільки в Маастрихтському Договорі про Європейський Союз, підписаному 7 лютого 1992 р. в Маастрихті (Нідерланди). У його підготовці, як говорилося, Найбільш активну роль зіграли Франція та ФРН. За рік до цього, у лютому 1991 р., процесі підготовки договору про політичний Європейський Союз Франція разом з Німеччиною виступила з ініціативою щодо потенційної взаємодії країн Євросоюзу у галузі безпеки. У запропонованому двома країнами документі йшлося, що політичний союз має розробити спільну безпекову політику реалізації у перспективі загальної

оборони; повинні повністю зберегти зобов'язання західноєвропейських держав щодо НАТО; Західноєвропейський Союз повинен розвиватися як «функціонуюча організація», як сполучна ланка для співробітництва між Європейським Союзом та НАТО.

Дані положення увійшли до Маастрихтського договору, за який, до речі, на референдумі у Франції висловилися 51,04% виборців, проти – 48,95%, тобто. перевага була дуже незначною.

Оборонній проблематиці було присвячено п'ятий розділ Маастрихтського договору. Положення щодо загальної зовнішньої та безпекової політики» (статті J- J.11.). У статті J.1. називалися цілі та засоби загальної зовнішньої політики та політики безпеки (ОВПБ) ЄС:

- Захист спільних цінностей, основних інтересів та незалежності Союзу;
- Всебічне зміцнення безпеки Союзу;
- Підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінського заключного акта та цілями Паризької хартії;
- Сприяння міжнародному співробітництву;
- Розвиток і посилення демократії та правової держави, а також поважання прав людини та основних свобод.

Європейський Союз має на меті, встановлюючи систематичне співробітництво між країнами-членами з проведення своєї політики та починаючи поступово спільні дії в областях, де вони існують спільні важливі інтереси. Країни ЄС мають активно та без застережень підтримувати спільну зовнішню політику та політику безпеки Союзу в дусі лояльності та взаємної солідарності, утримуюсь від будь-якої дії, протилежної інтересам Союзу чи здатного пошкодити його ефективність як згуртовану силу в міжнародних відносинах. Рада ЄС дбає про дотримання цих принципів.

Країни-члени ЄС взаємно інформують одна одну та узгоджують у рамках Ради свої позиції з будь-якого питання зовнішньої політики та безпеки,

що представляє загальний інтерес, щоб їхній спільний вплив здійснився найбільш ефективно. У разі потреби Рада визначає спільну позицію, якій політика країн ЄС має відповідати. Крім того, останнім необхідно координувати свої дії в рамках міжнародних організацій та на міжнародних конференціях, дотримуючись загальних позицій.

Держава-голова покликана консультувати Європейський парламент щодо головних аспектів спільної зовнішньої та безпекової політики, спільно з Єврокомісією. інформувати про її еволюцію та піклується про те, щоб точки зору Європарламенту належним чином бралися до уваги. Європейський Парламент щороку обговорює розвиток ОВПБ і може спрямовувати питання або формулювати рекомендації для Ради. За міжнародним становищем, що має відношення до загальної зовнішньої політики та політики безпеки, покликаний стежити також складений з політичних директорів (представників зовнішньополітичних відомств) Політичний комітет, що до Маастрихтського договору здійснював свою діяльність у рамках Європейського політичного співробітництва. Він готує доповіді та пропозиції щодо питанням ОВПБ як самостійно, так і на прохання Ради ЄС.

Створення Єврофор (Європейські оперативні сили) та Євромарфор (Європейські морські сили) було проголошено 15 травня 1995 р. на засіданні Ради міністрів ЗЕС у Лісабоні декларацією Франції, Іспанії, Італії, до яких приєдналася також Португалія. Їх передбачалося використовувати, переважно, в петерберзьких місіях.

Офіційна церемонія створення Єврофор відбулася 9 листопада 1996 р. у Флоренції, де і був розміщений їхній штаб, наведений у стан готовності 28 листопада 1997 р.

Оперативну готовність самих сил Єврофор було проголошено 9 червня 1998 р. у Кастрі у Франції міністрами оборони країн-засновників після навчань EOLO 98, що пройшли також у Франції і місію з евакуації громадян в операції з підтримці миру, що ведеться ЗЕС під мандатом ООН.

Командувач Єврофору підпорядкований Міжвідомчому комітету високого рівня (CIMIN), що складається з начальників штабів армій та з керівників зовнішньополітичною діяльністю чотирьох країн-членів. Рішення щодо використання підрозділів Єврофор залишається у компетенції кожного із чотирьох урядів. Мова йдеться про непостійні мобільні наземні сили (тільки штаб у Флоренції функціонує постійно), оснащених «легкими засобами», які можуть досягти величини легкої дивізії (залежно від місії), якщо кожна країна діє підрозділи на рівні бригади.

Європейський Союз визначає та здійснює загальну зовнішню політику та політику безпеки, що охоплює всі галузі зовнішньої політики та політики безпеки, що має наступні цілі:

- Захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Союзу відповідно до принципів Статуту ООН;
- Всебічне зміцнення безпеки Союзу;
- Підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінського заключного акта та цілей Паризької хартії, включаючи що належать до зовнішніх кордонів;
- Сприяння міжнародному співробітництву;
- Розвиток та посилення демократії та правової держави, а також поважання прав людини та основних свобод.

2.2 Географія військової інтеграції країн

Одна з основних тенденцій сучасного розвитку світової економіки полягає у посиленні значення світогосподарських зв'язків на міжнародному рівні. Знаковим явищем стає підвищення ролі інтеграційних тенденцій, науково-технічних та в цілому економічних взаємозв'язків та взаємодії. Міждержавне зближення охоплює всі сфери та галузі життя людства. Але найбільш яскравим проявом цього процесу є економіка, бізнес. Підприємницька діяльність у різних країнах все виразніше набуває міжнародного характеру. Військово-промисловий бізнес, будучи однією з форм міжнародної підприємницької діяльності, часом є дієвим засобом вирішення деяких глобальних проблем сучасності.

Військові структури Європейського союзу включають різні механізми співробітництва, створені між збройними силами держав-членів, як на між урядовому рівні, так і в рамках інституційної структури Євросоюзу — Загальної політики безпеки і оборони (CSDP) в рамках Загальної зовнішньої та безпекової політики (CFSP).

Політика оборони знаходиться у віданні головним чином національних держав. Головним військовим альянсом у Європі залишається міжурядова Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка в даний час включає 22 держави-члени ЄС разом із шістьма європейськими членами поза ЄС (Албанія, Ісландія, Норвегія, Туреччина та Чорногорія, Північна Македонія), а також США та Канаду. Розвиток CSDP є спірним питанням, зокрема з урахуванням ролі НАТО. Втім, військові форми європейської інтеграції посилилися на початку 21 століття, що призвело до розгортання численних миротворчих місій ЄС та створення бойових груп Євросоюзу (англ.). Останні, однак, ніколи не брали участі в операціях, а інші нещодавні ініціативи з військової інтеграції, такі як європейські сухопутні сили, жандармерія та командування повітряного транспорту (англ.) є міжурядовими та існують поза рамками CFSP.

Стаття 42 Договору про Європейський Союз передбачає суттєву військову інтеграцію у рамках інституційної структури Євросоюзу. Повна інтеграція — це можливий варіант, який потребує одноставності у Європейській раді глав держав та урядів. Стаття 42 також передбачає постійну структуровану співпрацю між збройними силами деяких держав-членів. Станом на 2015 рік цей можливий варіант не використовується, незважаючи на численні заклики до спільного оборонного Союзу.

Військово-економічна інтеграція країн НАТО – одна з найважливіших рис розвитку економіки західних держав. Її виникнення зумовлено не лише обмеженістю національних ресурсів, поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації господарської діяльності, а й військово-політичною ситуацією в країнах, що входять до цього угруповання.

Після закінчення Другої світової війни США форсованими темпами відновили економічний та військово-економічний потенціал країн Західної Європи. В результаті військова економіка країн НАТО вийшла за межі національних кордонів, що призвело до виникнення та розвитку системи міждержавних військово-економічних зв'язків та стимулювало перехід до військово-економічної інтеграції держав-членів блоку.

В основі інтеграційних процесів лежать об'єктивні передумови, пов'язані з потребами розвитку продуктивних сил, інтернаціоналізації господарського життя. Історично найбільш чітко інтеграційні процеси виявилися у Західній Європі. І саме тут у другій половині ХХ століття складається єдиний господарський простір цілого регіону. в рамках якого формуються загальні умови відтворення та створюється механізм його регулювання.

Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як процес господарського та політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх відтворювальних структур на різних рівнях та різних формах.

Військово-економічна інтеграція є частиною економічної інтеграції, що охоплює народне господарство загалом. Вона є процесом інтернаціоналізації

військово-економічних і науково-технічних взаємозв'язків, як правило, в рамках певного військово-політичного угруповання держав з однотипним суспільним устроєм з метою взаємного існування, оптимізації військового виробництва.

Об'єктивними факторами, що визначають інтеграційні процеси, є зростання інтернаціоналізації господарського життя, поглиблення міжнародного поділу праці, загальносвітова за своїм характером науково-технічна революція, підвищення ступеня відкритості національних економік.

Інтеграційні процеси в економічній сфері країн Західної Європи активно розгорнулися після утворення військово-політичного блоку НАТО. Зростання та ускладнення військово-економічних зв'язків між країнами НАТО за активного втручання та участі урядів зробили реальністю процес військово-економічної інтеграції.

Сутність військово-економічної інтеграції країн НАТО полягає у розширенні та поглибленні міжнародного співробітництва, об'єднанні ресурсів, регулюванні військово-економічних зв'язків між країнами-учасницями. Ці заходи здійснюються на державному рівні для взаємного пристосування та оптимізації військового виробництва відповідно до інтересів та запитам ВПК. Військово-економічна інтеграція посилює вплив економіки на зовнішню політику, міцніше пов'язуючи економіку та політику блоку НАТО.

У своєму становленні та розвитку військово-економічна інтеграція країн НАТО пройшла низку етапів, для кожного з яких характерні свої масштаби, інтенсивність та спрямованість використання економічних ресурсів у військових цілях.

Сучасний етап розвитку військової інтеграції характеризується виходом військово-економічної інтеграції за рамки блоку, використанням міждержавних програм розроблення та виробництва озброєнь для посилення позицій провідних країн НАТО на світовому ринку зброї.

На цьому етапі досягнуто якісно нового рівня розвитку військово-промислової кооперації. Вона не обмежується об'єднанням оборонних комплексів окремих країн, розширенням взаємозв'язків у сфері військових НДДКР, а й передбачає довгострокове планування в галузі міждержавної кооперації військового виробництва та створення об'єданого регіонального ринку зброї.

Створені наднаціональні органи управління, планування військового виробництва в рамках НАТО здійснюють координацію діяльності щодо створення не лише окремих зразків озброєння, а й цілого їхнього сімейства.

На розвиток військово-економічної інтеграції країн НАТО останні роки істотно вплинули як політичні, так і власне економічні фактори.

До політичних чинників можна віднести:

- Зміна геополітичної ситуації в Європі та багатьох регіонах світу;
- Закінчення холодної війни як фактор, що змінив ситуацію щодо реалізації спільних військових та політичних проектів країн НАТО;
- Можливості для політичного діалогу у військовій сфері між НАТО і Росією.

До економічних факторів відносяться:

- Зростання вартості систем зброї та відсутність монополії одного держави-члени НАТО на весь спектр високих технологій;
- Зростаюче значення європейських міждержавних виробничих та науково-технічних програм, що створюють сприятливі умови для подальшої військово-промислової та науково-технічної кооперації;
- Певна незалежність ринку озброєнь західноєвропейських країн НАТО від ВПК США;
- Загроза втрати ключових технологій та послаблення військово-промислового потенціалу внаслідок скорочення бюджетного фінансування ВПК країн НАТО.

Все це обумовлює збереження двох основних тенденцій, притаманних військово-економічній інтеграції країн НАТО з його створення:

- Перша – доцентрова, яка визначається військово-політичними та військово-економічними факторами, що посилюють інтеграційні процеси;
- Друга – відцентрова, викликана протиріччями між вузьконаціональними інтересами та блоковою стратегією, що вимагає підпорядкування національних інтересів кожної країни інтересам всього союзу.

Ці тенденції та протиріччя по-різному проявляються в різних сферах інтеграції, і одночасно вони тісно пов'язані між собою.

Наразі всі питання координації розробки, виробництва та реалізації систем ОВТ у Європі покладено на Європейське агентство з озброєння.

Міждержавні виробничі програми в НАТО найчастіше організуються на багатосторонній основі. Військово-промислове співробітництво здійснюється у таких основних формах:

- Підрядна кооперація;
- Ліцензійне виробництво;
- Спільне виробництво (як на ліцензійній основі, так і на основі спільних розробок).

Найпростішою формою військово-промислового співробітництва є підрядна кооперація, яка, як правило, має місце за неможливості забезпечити необхідний технічний і технологічний рівень виробництва комплектуючих виробів встановлені терміни національними фірмами та за наявності за кордоном відповідних розробок та виробничої бази, забезпечує застосування передових технологій. Так, Великобританія закуповує у ФРН двигуни для країн Військово-економічна інтеграція країн блоку НАТО. авіаційних ракет АЛАРМ, Бельгія постачає комплектуючі вироби до французьких винищувачів «Міраж», Нідерланди – до бойових літаків німецького виробництва. Зазвичай вартість субпідрядних робіт, що виконуються зарубіжними фірмами, перевищує 20% загальних витрат за програму.

Ліцензійне виробництво передбачає закупівлю зарубіжних фірм технічної документації (ноу-хау), що дозволяє організувати випуск

розробленого за кордоном зразка, ліцензії на виготовлення цього зразка та обладнання, що забезпечує можливість використання відповідних технологій.

Передача ліцензій на виробництво ОВТ відбувається в НАТО на основі міждержавних угод з визначенням порядку та розмірів виплат, строку дії ліцензії, правових питань, що регламентують взаємини ліцензіата з ліцензіаром та з третіми країнами.

Організація ліцензійного виробництва іноземної техніки сприяла розвитку у повоєнні роки військової промисловості ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів та багатьох інших європейських країн НАТО.

Вищою формою організації ліцензійного виробництва ОВТ в НАТО є спільне виробництво на основі, як правило, американського озброєння. На початку 60-х років. ФРН, Італія, Бельгія та Нідерланди взяли участь у програмі виробництва американських винищувачів F-104 "Старфайтер".

Потім уряди ФРН, Бельгії, Італії, Нідерландів, Данії та Норвегії підписали угоду про прийняття на озброєння американських корабельних ЗРК «Сі Спарроу» (1968). У 1977 р. розпочалася організація спільного виробництва УР класу «повітря-повітря» «Сайдвіндер» військово-промисловими фірмами ФРН, Великобританії, Італії та Норвегії. У програмі створення системи АВАКС для збройних сил НАТО в Європі ухвалили участь США, ФРН, Італія, Бельгія, Данія, Норвегія, Португалія, Греція, Люксембург, Туреччина та Канада.

ФРН та Італія організували спільне виробництво американських авіаційних ракет «Мейверік» класу «повітря-земля». В даний час Німеччина, Франція, Великобританія та Італія випускають американські РСЗВ MLRS; Німеччина, Туреччина, Нідерланди та Греція – зенітно-ракетний комплекс «Стингер», підписавши угоду з урядом США про придбання ліцензії фірми «Дженерал дайнемікс» випуск цих комплексів. За реалізацію програми відповідає Федеральне відомство військової техніки та закупівель міністерства оборони ФРН.

Найбільш пріоритетним напрямком військово-промислового та військово-технічного співробітництва країн НАТО стає спільне виробництво з урахуванням спільних розробок. Початок такого співробітництва належить створення базового патрульного літака Бреге 1150 «Атлантик». Для розробки та виробництва літаків було створено перший західноєвропейський міжнародний військово-промисловий консорціум, до складу якого увійшли фірми Франції, ФРН, Італії, Нідерландів та Бельгії.

До одного з найбільших спільних проєктів, які мають військову спрямованість, необхідно віднести здійснювану з 1986 р. європейську програму «ЕВКЛІД» – довгострокову кооперацію в галузі оборонної тематики, до якої належить близько 160 проєктів.

На 50 найбільших проєктів військової спрямованості даної програми щорічно витрачається близько 140 млрд. дол.

В умовах різкого загострення конкурентної боротьби програми ліцензійного виробництва ОВТ дедалі активніше використовуються посилення позицій на світовому ринку зброї. З метою проникнення на далекосхідний ринок авіаційної техніки, німецький концерн «Даймлер-Бенц-Аероспейс» пішов на організацію.

Програми спільної розробки та виробництва багатоцільового вертольота ВК-117 з японською фірмою «Кавасакі дзюкоге». У 1985 р. підписано угоду про спільну розробку німецько-індійського багатоцільового вертольота АЛН. Італійські фірми «Аленія» та «Аермаккі» залучили у 1980 р. до спільної розробки штурмовика АМХ – бразильську компанію «Ембраер». Не маючи досвіду проектування важких вертольотів та прагнучи протистояти США, західноєвропейське об'єднання «Єврокоптер С.А.» виявило зацікавленість у співпраці з російськими вертольотобудівниками у створенні вертольота МІ-38.

Розширення та поглиблення науково-технічних та виробничих зв'язків у рамках НАТО забезпечують підвищення рівня стандартизації озброєнь, створюють передумови для надійної взаємодії збройних сил союзних держав

у збройних конфліктах, дозволяють більш ефективно використовувати фінансові засоби, що виділяються на потреби спільної оборони, розширюють технологічну базу військового виробництва, сприяючи створенню та прийняттю на озброєння країн НАТО найскладніших систем зброї.

Склалися три основні форми організації міждержавних програм виробництва зброї та військової техніки:

- Виділення провідного партнера
- Співпраця на пріоритетних засадах
- Співпраця на основі інтеграції.

У разі виділення провідного партнера одна з країн бере на себе всю повноту відповідальності за організацію та керівництво ходом реалізації міждержавної виробничої програми та визначає як генерального підрядника одну із національних військово-промислових фірм. У виконанні підрядних робіт беруть участь фірми всіх країн-партнерів.

При співпраці на пріоритетних засадах створюється структура управлінських органів, що забезпечує рівне представництво та участь у керівництві проектом усіх співробітників країн.

Вищою формою організації міждержавного військово-промислового співробітництва є співпраця на основу інтеграції. У цьому випадку держави-партнери створюють незалежні адміністративні органи та промислові фірми, відповідальні за розробку та виробництво систем зброї. Ці органи мають право підписувати контракти і несуть повну відповідальність, включаючи фінансову, за хід виконання всіх робіт.

За таким принципом здійснювалися програми розробки та виробництва винищувачів «Торнадо», ПТРК «Хот» та «Мілан».

Такий підхід спрощує процедуру розподілу замовлень та відповідальності. Всі країни мають рівний вплив на хід виконання програми, активізується обмін патентами та ліцензіями.

У національному масштабі відповідальність за реалізацію міждержавних програм покладено на відповідні органи міністерств оборони

країн Альянсу. У міністерстві оборони Великобританії ці завдання вирішує відділ спільних програм. головного управління закупівель озброєння, у Франції – апарат генерального уповноваженого зі зброї, у ФРН – Федеральне відомство військової техніки та закупівель.

При розміщенні замовлень у межах міждержавних виробничих програм використовуються два підходи:

- Розподіл робіт згідно з вузькою спеціалізацією партнерів на випуску строго обмеженої номенклатури комплектуючих виробів;
- Дублювання випуску кількома країнами, що веде до збільшення фінансових витрат, але забезпечує фактичну незалежність національного виробництва від коопераційних поставок з-за кордону.

Другий підхід до організації виробництва віддають перевагу США. У Західній Європі як основний принцип розподілу замовлень виступає вузька спеціалізація. Так, при спільному випуску ракетних систем Францією та ФРН французька фірма «Аеропасьяль» спеціалізується на розробці та виробництві основних систем ракет та їх остаточного складання, німецька МББ – на розробці та випуску пускових установок та боєголовок ракет.

Поряд із значними перевагами міжнародний розподіл праці у сфері військового виробництва має й істотні недоліки. Зростає не лише загальна вартість, але й терміни виконання міждержавних програм розробки виробництва озброєння країн, що у проекті. Багатоступінчаста структура управління, чисельність міжурядових та міжфірмових органів управління суттєво знижують рівень його оперативності. Чималі проблеми виникають на етапі концептуального опрацювання проекту. Збройні сили кожної країни пред'являють до зразка ОВТ свої, часто взаємовиключні вимоги. Облік цих вимог іноді веде до зайвого ускладнення систем зброї, зростання їх вартості, зниження конкурентоспроможності на світовому ринку. Досить складною є і проблема фінансування виробничих програм, у тому числі у зв'язку з різним рівнем інфляції по країні. Проте загалом спільна розробка та виробництво

ОВТ має об'єктивні переваги, що зумовлює подальший розвиток цього напрямку військово-технічного співробітництва в НАТО.

Загальну спрямованість політики військово-економічного співробітництва у межах блоку визначають його вищі органи – Рада НАТО та Комітет військового планування.

Безпосередню відповідальність за організацію та координацію міждержавних програм розробки та виробництва ОВТ у рамках НАТО несе Конференція національних директорів з озброєння. На її засіданнях виробляються рекомендації щодо довгострокової політики НАТО в галузі озброєнь, аналізується хід виконання спільних програм розробки та виробництва ОВТ, обговорюються можливості реалізації перспективних проектів у галузі НДДКР. Реалізація конкретних науково-дослідних та виробничих програм покладається на спеціально створювані із цією метою робочі групи. Основні та спеціалізовані групи керують роботою близько 250 тимчасово створених підгруп, комісій, робітничих чи дослідницьких груп.

Механізм військово-економічного співробітництва в НАТО характеризується багатофункціональністю та гнучкістю. Це створює передумови підвищення ефективності використання матеріальних та фінансових ресурсів у сфері НДДКР, виробництва та закупівель ОВТ, розвитку інфраструктури, розширення масштабів стандартизації та уніфікації озброєнь, підвищення мобілізаційної готовності військової економіки країн-членів блоку. Посилення інтеграційних процесів у Європі зумовило розбудову механізму військово-економічного співробітництва західноєвропейських країн. Досвід країн Північноатлантичного блоку показує, що організації спільних програм передують підписання міжурядових угод, у яких визначаються цілі та масштаби взаємодії, відповідальність та повноваження партнерів, умови спільного фінансування та розподілу робіт.

Висновки до розділу 2

Можна сказати, що для європейських країн політика інтеграції стала ключем до об'єднання через політичні та економічні причини. Причини розвитку інтеграції:

- Інтернаціоналізація господарства
- Посилення міжнародної спеціалізації
- Посилення кооперування виробництва
- Переплетення капіталів
- Протиборство центрів суперництва на світових ринках
- Валютна нестабільність.

Крім зобов'язань за 5 статтею про колективну оборону договорів про створення НАТО та ЗЕС, військові підрозділи, що діють під владою ЗЕС могли б бути використаними для трьох груп місій:

- Гуманітарні місії чи евакуація громадян;
- Місії з підтримки миру;
- Місії з використанням збройних сил з управління кризами, включаючи операції з відновлення миру.

Європейський Союз має на меті, встановлюючи систематичне співробітництво між країнами-членами з проведення своєї політики та починаючи поступово спільні дії в областях, де вони існують спільні важливі інтереси. Країни ЄС мають активно та без застережень підтримувати спільну зовнішню політику та політику безпеки Союзу в дусі лояльності та взаємної солідарності, утримуюсь від будь-якої дії, протилежної інтересам Союзу чи здатного пошкодити його ефективність як згуртовану силу в міжнародних відносинах. Рада ЄС дбає про дотримання цих принципів.

Європейський Союз визначає та здійснює загальну зовнішню політику та політику безпеки, що охоплює всі галузі зовнішньої політики та політики безпеки, що має наступні цілі:

- Захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Союзу відповідно до принципів Статуту ООН;

3. ВІЙСЬКОВА ІНТЕГРАЦІЯ КРАЇН ЄС: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Основні причини та фактори військової інтеграції країн ЄС

НАТО говорить про Європейський Союз як про унікального та найважливішого партнера. У певному сенсі це партнер, оскільки це єдина у своєму роді організація, правосуб'єктність якої більша, ніж держави-члени, що входять до її складу. Але коли йдеться про безпеку та оборону, Європейський Союз – принаймні зараз – залежить передусім від співпраці 28 держав-членів на між урядовому рівні. Тому члени організації грають переважну роль, і зараз приблизно дві третини перебувають у обох організаціях. Кілька десятиліть тому членський склад був ще схожим: до 1973 року всі члени Європейського економічного співтовариства були членами НАТО; після цього до 1995 року всі, крім однієї держави-члена ЄС, перебували також у Альянсі.

Рішення, прийняті окремими державами, часто-густо безпосередньо позначаються на ЄС та НАТО. Якщо країна, що входить і до Європейського союзу, і до НАТО, вирішує збільшити свої оборонні витрати та розвивати свій оперативний потенціал або стикається із зовнішньою загрозою безпеці, це стосується обох організацій. Європейські країни не мають двох армій і двох оборонних бюджетів, по одному на кожну організацію. Вони одні війська (сили), і зусилля, які роблять у однієї організації, повинні стиковуватися з зусиллями інший і доповнювати їх. Це простіше сказати, ніж зробити, але мета, як і раніше в цьому.

Тим, що членський склад багато в чому збігається, обумовлюється спільність цінностей. Держави-члени та НАТО поділяють спільну відданість демократичним принципам, повазі та захисту верховенства закону та прав людини. Більше того, їх об'єднує ринкова економіка, вони розташовані в одному регіоні, який стикається із загальними викликами безпеки, що виходять потенційно з півдня чи зі сходу. Ці зв'язки пов'язують їх ще міцніше, ніж членство в інших міжнародних організаціях, заснованих на цінностях,

наприклад, Організації з безпеки та співробітництва в Європі або Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, це означає, що і Європейський Союз, і НАТО зобов'язані співпрацювати, щоб захищати своїх громадян та забезпечувати їхнє процвітання.

Нарешті, обидві організації розвивалися паралельно та сформували особливі навички, що дозволяють їм захищати добробут своїх громадян. НАТО має чітку порівняльну перевагу щодо військових сил і засобів, особливо щодо забезпечення стримування та оборони Альянсу та його території. З іншого боку, Європейський Союз, який поступово розвиває свій військовий потенціал, має явну порівняльну перевагу в цивільній сфері: у широкий діапазон можливостей ЄС входять економічні санкції; зміцнення життєстійкості в таких галузях, як енергетична та кібернетична безпека; боротьба з дезінформацією; гуманітарна допомога; транспортна інфраструктура. Зважаючи на те, що європейські країни стикаються з дедалі більш різноманітними проблемами безпеки, необхідно залучати різні навички, чи то цивільні, чи військові поєднання тих, й інших.

З моменту створення як Євросоюзу, так і НАТО їхнє основне завдання полягало і, як і раніше, полягає у збереженні миру в Європі, а також у сприянні стабільності та процвітання на континенті та за його межами.

З цієї причини слід вважати, що основу відносин між ЄС та НАТО було закладено 30 серпня 1945 року. Цього дня Національні збори Франції не ратифікували договір, який започаткував Європейське оборонне співтовариство, в якому містилися конкретні положення про створення європейської армії.

Починаючи з цього моменту, НАТО стала єдиною структурою, яка забезпечує стримування та оборону в Європі, і під її захисною парасолькою було засновано та процвітало Європейське економічне співтовариство. Організації не те щоб спілкувалися одна з одною, але вони були незалежними. Одна забезпечувала безпеку та оборону, інша допомагала створювати економічне процвітання, що у свою чергу сприяло зміцненню основ спільних

цінностей і водночас дозволяло європейським країнам поступово брати на себе більшу частку тягаря європейської безпеки та оборони.

Основними причинами та передумовами військової інтеграції країн ЄС є:

- Уроки Другої світової війни, загальний драматичний історичний досвід Європи загалом
- Економічні передумови, прагнення країн Західної Європи відновити економічні позиції, що похитнулися.
- Початок холодної війни
- Необхідність відновлення авторитету країн, що отримали поразку у другій світовій війні.

Основними підходами до європейської інтеграції є:

- Федеративний – максимально глибока інтеграція у всіх сферах, побудова Європейської федерації або Сполучених Штатів Європи
- Конфедеративний - створення економічного та політичного союзу в Європі за збереження суверенітету країн-учасниць/

Досягнення світу – головна причина європейської інтеграції

У зовнішній політиці: досягнення миру у регіонах, де існують конфлікти, участь у врегулюванні конфліктів, прагнення уникати військових інструментів у політиці.

Розвиток та консолідація демократичних систем у самій Європі

Наявність демократичної політичної системи – головний критерій членства у ЄС.

У зовнішній політиці: сприяння розвитку демократії у третіх країнах

Відкрите демократичне управління, підзвітність, відповідальність, прозорість.

Відмова від створення ієрархічних, централізованих, авторитарних систем (в протилежність неефективності, бюрократизму, корупції, скритності)

У зовнішній політиці: заохочення стійких політичних систем та інститутів.

Основний принцип законності. Ніхто не може бути вище закону, всі рівні перед законом.

У міжнародній політиці: відданість ЄС міжнародному та європейському праву.

Права людини - одна з найголовніших норм ЄС, фундаментальна характеристика європейської колективної ідентичності.

У зовнішній політиці: просування та захист прав людини по всьому світу
Заборона на правовому рівні будь-якої дискримінації.

У міжнародній політиці: прагнення привернути увагу до проблем нерівності, запропонувати шляхи їх вирішення.

Єдність Європи будується на загальній солідарності.

У зовнішній політиці: міжнародна солідарність, солідарність із країнами третього світу.

Принцип сталого розвитку передбачає розвиток, яке відповідає сучасним потребам (потребам нинішнього покоління), але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь жити відповідно до їх потреб.

У зовнішній політиці: вироблення європейської глобальної екологічної політики.

Широке використання міжнародних інститутів, насамперед ООН

Акцент на переговори та колективне прийняття рішень.

Прагнення зберегти та розширити багатосторонні форми співробітництва у світі.

Активна політика ЄС у країнах третього світу сприяння розвитку менш розвинених країн, боротьба з бідністю, надання фінансової, технічної допомоги, списання боргів

Допомога у створенні та підтримці системи медичного забезпечення та освітніх установ.

Допомога у боротьбі з епідеміями

Експорт демократії та ринкових відносин

Участь у врегулюванні конфліктів. Всебічне зміцнення безпеки Союзу;

- Підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінського заключного акта та цілей Паризької хартії, включаючи що належать до зовнішніх кордонів;
- Сприяння міжнародному співробітництву;
- Розвиток та посилення демократії та правової держави, а також поважання прав людини та основних свобод.

Тим, що членський склад багато в чому збігається, обумовлюється спільність цінностей. Держави-члени та НАТО поділяють спільну відданість демократичним принципам, повазі та захисту верховенства закону та прав людини. Більше того, їх об'єднує ринкова економіка, вони розташовані в одному регіоні, який стикається із загальними викликами безпеки, що виходять потенційно з півдня чи зі сходу. Ці зв'язки пов'язують їх ще міцніше, ніж членство в інших міжнародних організаціях, заснованих на цінностях, наприклад, Організації з безпеки та співробітництва в Європі або Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, це означає, що і Європейський Союз, і НАТО зобов'язані співпрацювати, щоб захищати своїх громадян та забезпечувати їхнє процвітання.

Основними причинами та передумовами військової інтеграції країн ЄС є:

- Уроки Другої світової війни, загальний драматичний історичний досвід Європи загалом
- Економічні передумови, прагнення країн Західної Європи відновити економічні позиції, що похитнулися.
- Початок холодної війни
- Необхідність відновлення авторитету країн, що отримали поразку у другій світовій війні.

3.2. Перспективи розвитку військової інтеграції країн ЄС

З червня місяця 2016 року, коли Сполучене Королівство проголосувало за вихід з ЄС і Висока представник Федеріка Могеріні опублікувала нову Глобальну стратегію ЄС, з'явилося багато пропозицій щодо активізації оборонних зусиль європейських країн через більшу співпрацю. Тільки за рахунок різкого розширення співпраці та навіть просування до військової інтеграції європейці можуть сподіватися на те, щоб стати здатними до «самостійних дій, коли і де буде необхідно, і спільних дій із партнерами скрізь, де це можливо», як зазначила Європейська рада 15 грудня 2017 року.

Включення до Глобальної стратегії мети «стратегічної самостійності» було далекоглядним. Основна увага стратегії США вже зрушила на Азію і Тихоокеанський регіон, і Дональд Трамп, що був президентом США, зважаючи на все, посилив цю тенденцію. Водночас зростає недовіра між багатьма європейськими столицями та союзницею щодо НАТО Туреччиною. У світлі цього, само собою зрозуміло, що європейським країнам потрібні потужніші військові сили та засоби, а також доступ до структури управління, що дозволить їм діяти одним, коли це єдиний варіант. Звичайно, будь-який додатковий європейський потенціал – це також автоматично додатковий потенціал для НАТО.

«Європейська оборона», незважаючи на кризовий порядок денний ЄС, останнім часом увійшла до кола центральних тем європейської політики. Але що взагалі означає «єврооборона» – створення європейської армії, як планувалося після Другої світової війни, чи невизначений результат розвитку спільної безпекової та оборонної політики ЄС? Чому таке делікатне питання, яке традиційно поділяє ЄС на прихильників і противників оборонної інтеграції, табори «європеїстів» і «атлантистів», тепер знову актуальне?

Для одних, як і для Великобританії, єврооборона залишається позбавленою практичного сенсу. Для інших, включаючи так звану «веймарську» п'ятірку, це питання життєздатності ЄС, яке потребує практичного вирішення. Для одних лівійська криза – ясний доказ політичної

імпотенції «єдиної Європи», для інших – гіркий урок та сигнал діяти. То чи має європейська оборона сьогодні, не кажучи вже про майбутнє? Чи стане цей проект одним із головних стрижнів оновленого Європейського Союзу, чи, навпаки, провокує нові розломи та внутрішні конфлікти? Сьогодні відповідей на ці питання немає, але дилеми єврооборони все більше впливають на утримання не лише європейської, а й міжнародної політики.

Міністри закордонних справ та міністри оборони «Веймарського трикутника» - Німеччини, Франції та Польщі, зробили спробу чіткого визначення курсу на європейську оборону, яка, за словами польського міністра закордонних справ Радослава Сікорського, «має стати важливим виміром європейської інтеграції». У спільному посланні на адресу Кетрін Ештон, Високого представника ЄС з ОВПБ відображено спільну позицію трьох країн, які вважають за необхідне надати новий динамізм ЄПБО та розвитку «міцніших і ефективніших інструментів для згуртованих європейських дій».

«Веймарська ініціатива», підтримана Італією та Іспанією передбачає створення спільних постійних структур оперативного планування та управління.

Великобританія спочатку виступила різко проти створення постійних штабних структур ЄС, відмовляючись оплачувати свідомо витратний проект, який би дублював натовські структури. Міністр закордонних справ Вільям Хейг чітко сформулював британську відповідь на веймарську ініціативу: «Ми не погодимося на це тепер. Ми не погодимося на це у майбутньому. Це нам червона лінія» [2]. Великобританія, яка ініціювала наприкінці 1990-х років спільно з Францією створення оперативного потенціалу ЄС, вважає, що необхідно підвищувати ефективність існуючих військових сил та засобів та виявляти політичну волю для його застосування. Проте «п'ятірка» продовжила зусилля з метою формування фронту на підтримку свого проекту, давши зрозуміти, що він, згідно з Лісабонським договором, може бути реалізований і без Великої Британії – групою країн ЄС, які об'єдналися у рамках просунутої співпраці. Хоча деякі європейські країни продовжують досить скептично

ставитися до ідеї оборонної інтеграції ЄС, лише Великобританія залишилася в жорсткій опозиції. При цьому офіційний Лондон визнає, що «ЄС має стати більшою мірою стратегічно орієнтованим у своєму підході до врегулювання конфліктів», маючи на увазі, природно, свої власні стратегічні орієнтири [3].

У вересні 2012 року можливість створення єдиної європейської армії була позначена у проекті радикальної, федералістської за змістом реформи ЄС, яку запропонувала Група з питань майбутнього ЄС, тобто одинадцять міністрів закордонних справ (Австрії, Бельгії, Німеччини, Данії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Польщі, Португалії та Франції) [4]. Хоча положення про європейську армію як довгострокову мету підтримали не всі члени групи, вони єдині в тому, що формування спільної оборонної політики потребує об'єднання зусиль щодо створення єдиного ринку озброєнь; що така політика має бути значно амбітнішою, ніж просто об'єднання та спільне використання ресурсів; що необхідно застосувати практично положення Лісабонського договору про «постійному структурованому співробітництві».

Париж, який традиційно займає передові позиції у боротьбі за європейську оборонну автономію, ясно підтвердив готовність нового французького керівництва слідувати курсом на європейську оборону. Саме цей сигнал передав своїм партнерам міністр оборони Жан-Ів Ле Дріан під час візиту до Брюсселя 3 вересня 2012 [5]. У Франції прийнято рішення враховувати європейський вимір при розробці нової Білої книги з національної оборони. Нарешті, усвідомлюючи ситуацію вибору, перед якою стоїть Євросоюз, його президент Херман Ван Ромпей оголосив про проведення наприкінці 2013 року Євроради, спеціально присвяченого оборонному виміру союзу [6]. А це ще більше стимулює і структурує дискусію напередодні запланованого «оборонного» саміту. Щоб розпочати підготовку до нього, лідери ЄС, за свідченням Ромпея, включили дискусію про розвиток ОПБО до головних тем порядку денного Євроради 13-14 грудня 2012 року.

Питання європейської оборони все більше та набагато чіткіше звучить на порядку денному європейської політики. Це пов'язано великою мірою з

особливою активністю сталої та впливової групи країн ЄС, які виступають за якісне зміцнення ОПБО та розвиток європейського оборонного потенціалу. Принципово важливо, що центральне місце в цій групі займає Веймарський трикутник (а тепер Веймарський трикутник +), учасники якого входять до «ключових країн для європейської оборони». Глави зовнішньополітичних відомств п'ятірки «Веймарського трикутника +» (Франція, Німеччина, Польща, Італія та Іспанія) на зустрічі в Парижі наступного дня після брюссельської Євроради – 15 грудня 2012 р. ухвалили спільну заяву на підтримку «амбітної європейської політики у сфері безпеки та », заявивши, що вони хочуть бачити «більше Європи» також і в оборонній сфері.

Сама конфігурація веймарської групи значною мірою впливає на розклад сил та політичні баланси у Євросоюзі. Підключення Варшави до зв'язки Берлін-Париж посилює потужність цього локомотива інтеграції, що штовхає європейський союз у напрямку федералізації. Нові акценти в безпековій політиці Франції, що змінюють атлантичну активність, є не досить збалансованим практичним внеском у формування європейської оборони, дозволяють французьким партнерам бути більш впевненими і наполегливими в реалізації обраної лінії. Адже навіть франко-британський договір про співпрацю у сфері оборони (набув чинності 1 липня 2011 р.) [7], який офіційно в ЄС трактується як одна з опор розвитку європейського виміру безпеки, насправді був сприйнятий багатьма, навпаки, як атлантичний дрейф та втрата європейською командою ключового гравця.

Сьогодні в основі курсу на європейську інтеграцію у сфері безпеки та оборони лежить цілком ясна логіка. Успішний розвиток Євросоюзу вимагає від нього набуття ролі самостійного та впливового гравця на міжнародній арені, і, отже, формування безпекової політики, що спирається на власні сили та засоби, включаючи військово-цивільний оперативний потенціал. Ця мотивація продовжує визначати загальний напрямок ОВПБ/ОПБО, але нині вона значно посилилася і розширилася з допомогою декількох значущих чинників.

По-перше, це уроки Арабської весни. Євросоюз продемонстрував явну слабкість, а ОПБО виявилася значною мірою девальвованою. ЄС не зміг виконати ту місію, до якої так довго готувався, – взяти на себе відповідальність у врегулюванні криз, які становлять загрозу європейській безпеці і, насамперед, для самого союзу.

З одного боку, європейський потенціал, як і два десятиліття тому в Югославії, виявився явно неадекватним оперативним завданням, і Європі довелося вкотре звертатися до Вашингтона та задіяти не ОПБО, а НАТО.

Не були активовані й механізми «Берлін-плюс», які є пакетною угодою між ЄС і НАТО, що дозволяє Євросоюзу використовувати в рамках своїх операцій ресурси альянсу якраз у таких ситуаціях – коли США (і НАТО) діяти з тих чи інших причин не будуть. З іншого боку, на практиці, як підтвердила лівійська криза, у Євросоюзі відсутня достатня політична воля та єдність для того, щоб використати спільний, нехай відносно обмежений, оперативний потенціал. Країни Євросоюзу не змогли навіть домовитися про проведення операції ОПБО на підтримку гуманітарних місій у Лівії після завершення військової кампанії НАТО, мотивуючи це, зокрема, надто високими ризиками.

Іншими словами, слабкості ОПБО не дозволяють ЄС проводити успішну загальну зовнішню політику, тим більше як глобальний гравець, а недостатня згуртованість не дозволяє сформуванню ефективних інструментів; але навіть коли інструменти є, їх практичне застосування стає дуже проблематичним. Ці очевидні недоліки ОПБО, які чітко виявилися під час лівійського конфлікту, цілком природно, посилюють євроскептицизм. Але одночасно виявлена слабкість та роз'єднаність стали вагомим аргументом на користь стратегічної лінії на зміцнення спільної оборонної політики та потенціалу. Об'єднання зусиль тепер не вибір, це вже нагальна і навіть крайня потреба, яке характеризує нинішній підхід ЄС до розвитку ОПБО. Крім того, серйозним обґрунтуванням необхідності європейської оборони стає і залежність європейських союзників від Сполучених Штатів, що зберігаються, інтереси

яких дедалі більше зміщуються в бік від Європи, в Азіатсько-Тихоокеанський регіон і, насамперед, у напрямку Китаю.

По-друге, загальна криза, яку переживає ЄС, посилила пошук практичної моделі нової стратегії союзу. Рух у бік федералізації, зміцнення комунітарних інститутів, що раніше не знаходило достатньої підтримки всередині ЄС, тепер більшість країн-учасниць визнають як єдиний можливий шлях подолання внутрішньої кризи та збереження союзу. Навіть відмова Лондона слідувати цим курсом вже не може вважатися неприйнятною шкодою в ситуації, коли йдеться про виживання Євросоюзу загалом. Зрозуміло, що нова філософія розвитку та інституційні зміни формують нову систему координат, у тому числі й для вектора єврооборони, посилюючи його. Фінансовий союз «як єдиний засіб врятувати євро» вимагатиме передачі національних суверенітетів, що «забезпечує потенційну основу колективної безпекової політики». У цій сфері, де досі основне значення мав баланс інтересів між Британією, з одного боку, та європейцями на чолі з Францією та Німеччиною, з іншого боку, тепер британська опозиція сприймається як неминучість, але не як непереборна перешкода. Рік тому Великобританія фактично заблокувала пропозиції веймарської п'ятірки щодо заснування в ЄС об'єднаних штабних структур для проведення європейських операцій. Тепер ситуація суттєво змінилася: французький міністр закордонних справ наголошує, що план «групи п'яти» щодо реформування оборонних структур ЄС відкритий для всіх країн-членів, включаючи Британію. Прихильники будівництва єврооборони все більш наполегливо закликають використовувати Лісабонські можливості для розвитку ОПБО, включаючи механізми просунутої співпраці в рамках групи країн-учасниць. У доповіді групи з питань майбутнього ЄС зазначається, що мета становлення союзу як глобального гравця вимагає перегляду процесу прийняття рішень щодо ОВПБ, розширення правила голосування більшістю голосів та практики конструктивної помірності - принаймні для того, щоб одна з країн-учасниць не могла блокувати інтеграційні ініціативи. Враховуючи сучасний політичний

контекст, йдеться насамперед про опозицію з боку Великої Британії. По-третє, світова та внутрішньо європейська криза зробили актуальною проблему ресурсного забезпечення політики. Військові витрати майже всіх країн Євросоюзу скорочуються, причому потенційно до критичного рівня як для збройних сил, так і для військової промисловості, яка втрачає замовлення. З 2009 до 2012 року військові бюджети 26 країн-учасниць Європейського оборонного агентства скоротилися на 30 млрд. євро. Тому найважливішими мотивами проекту єврооборони стають оптимізація ресурсів за принципом «більше, ніж менше» та зміцнення європейського військово-технологічного та промислового ринку. В умовах, коли деградація національної оборонної промисловості становить внутрішню загрозу для національної системи безпеки європейських держав та підриває їх економічну та технологічну базу, вибору фактично немає – необхідний європейський ринок та європейські рішення. Шведський генерал Хакан Сирен, голова Військового комітету ЄС, пропонує заснувати об'єднаний фонд розвитку європейського оперативного потенціалу та спрямовувати до нього п'ять відсотків національних оборонних бюджетів.

Парадокс полягає в тому, що слабкість ОПБО змушує європейські країни спрямовувати ресурси в НАТО, зміцнюючи тим самим військово-економічне та технологічне домінування США та ще більше обмежуючи потенціал ЄС. І коли Вашингтон переконує європейців взяти на себе велику відповідальність і нести справедливий тягар в альянсі, відбувається протилежне – європейці побічно фінансують зростання американського військового виробництва та експорту, збільшуючи власні дефіцити та ресурсну базу єврооборони. Змінити цей дисбаланс неможливо без внутрішньої консолідації оборонного сектору ЄС. У свою чергу, суттєве зростання, незважаючи на економічну кризу, світової торгівлі зброєю (до 85,3 млрд. дол. у 2011 році – майже вдвічі більше за рівень 2010 року) та збільшення в ній частки США (майже до 80%) є серйозною економічною мотивацією для оборонної інтеграції до ЄС [8].

Таким чином, проект єврооборони перестав бути переважно політичним, він набуває досить серйозної фінансово-економічної мотивації. У такій тяжкій, кризовій ситуації «вести розмову про військове співробітництво в Європі, дійсно необхідне, тепер уже практично марно. Держави-члени повинні мислити масштабніше і наважитися на «оборонний федералізм». Тільки прийнявши цей радикальний план, вони змогли б оптимізувати і передусім модернізувати свої збройні сили відповідно до викликів сьогоденної реальності».

У будь-якому разі зрозуміло, що позначення майбутньої стратегічної мети та підвищення планки європейської інтеграції у сфері безпеки та оборони дозволяє говорити не про їхнє досягнення та відповідну дорожню карту, а оцінювати ймовірність та здатність ЄС просуватися у цьому напрямку. Ідея «кооперації» дуже далека від ідеї «федералізму», і це також поширюється на військову сферу. Тому не обов'язково, що основу амбітних планів, підтримуваних багатьма країнами ЄС, лежить конкретне прагнення повноцінної інтеграції у сфері оборони. У цілому нині мотивація зростає, як і загальні політичні можливості. Але як на практиці може бути реалізована стратегія, заснована на принципі «рух все – ціль ніщо», навряд чи можна прогнозувати. Тим більше, що одні й ті ж чинники часто працюють як на користь ідеї єврооборони, так і проти неї. Так, «європейська оборонна промисловість протягом двадцяти років відстоює необхідність реструктуризації та адаптації до глобальних ринків, але ці зусилля систематично торпедуються вузькоспрямованими національними інтересами». Зрозуміло, що й тепер, незважаючи на імперативність консолідації європейського оборонного сектору економіки та зрослої політичної підтримки цього процесу, національний протекціонізм подолати буде вкрай складно. Про це ясно свідчить, наприклад, провал договору про злиття європейського аерокосмічного концерну EADS та британської оборонної корпорації BAЕ. Основна проблема полягає в тому, щоб «пов'язати

європейську ініціативу об'єднання та спеціалізації ресурсів із національними процесами оборонного планування».

Висновки до розділу 3

Можна сказати, що одна з основних тенденцій сучасного розвитку світової економіки полягає у посиленні значення світогосподарських зв'язків на міжнародному рівні. Знаковим явищем стає підвищення ролі інтеграційних тенденцій, науково-технічних та в цілому економічних взаємозв'язків та взаємодії. Міждержавне зближення охоплює всі сфери та галузі життя людства. Але найбільш яскравим проявом цього процесу є економіка, бізнес. Підприємницька діяльність у різних країнах все виразніше набуває міжнародного характеру. Військово-промисловий бізнес, будучи однією з форм міжнародної підприємницької діяльності, часом є дієвим засобом вирішення деяких глобальних проблем сучасності.

Військові структури Європейського союзу включають різні механізми співробітництва, створені між збройними силами держав-членів, як на міжурядовому рівні, так і в рамках інституційної структури Євросоюзу — Загальної політики безпеки і оборони (CSDP) в рамках Загальної зовнішньої та безпекової політики (CFSP).

Політика оборони знаходиться у віданні головним чином національних держав. Головним військовим альянсом у Європі залишається міжурядова Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

В основі інтеграційних процесів лежать об'єктивні передумови, пов'язані з потребами розвитку продуктивних сил, інтернаціоналізації господарського життя.

Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як процес господарського та політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх відтворювальних структур на різних рівнях та різних формах.

До політичних чинників можна віднести:

- Зміна геополітичної ситуації в Європі та багатьох регіонах світу;

- Закінчення холодної війни як фактор, що змінив ситуацію щодо реалізації спільних військових та політичних проектів країн НАТО;
- Можливості для політичного діалогу у військовій сфері між НАТО і Росією.

До економічних факторів відносяться:

- Зростання вартості систем зброї та відсутність монополії одного держави-члени НАТО на весь спектр високих технологій;
- Зростаюче значення європейських міждержавних виробничих та науково-технічних програм, що створюють сприятливі умови для подальшої військово-промислової та науково-технічної кооперації;
- Певна незалежність ринку озброєнь західноєвропейських країн НАТО від ВПК США;
- Загроза втрати ключових технологій та послаблення військово-промислового потенціалу внаслідок скорочення бюджетного фінансування ВПК країн НАТО.

Склалися три основні форми організації міждержавних програм виробництва зброї та військової техніки:

- Виділення провідного партнера
- Співпраця на пріоритетних засадах
- Співпраця на основі інтеграції.

ВИСНОВКИ

Актуальність дослідження військової інтеграції країн ЄС визначається сучасним геополітичним процесом формування безпеки у світі. Європейський союз, який має достатній економічний та технологічний потенціал, адже перетворення ЄС до повноцінного військово-політичного блоку є актуальною науковою проблемою.

Виходячи з змісту та специфіки військової інтеграції країн ЄС можна сказати, що вони включають різні механізми співробітництва, створені між збройними силами держав-членів, як на міжурядовому рівні, так і в рамках інституційної структури Євросоюзу.

Загальна політика безпеки і оборони (CSDP) - основний елемент Загальної зовнішньої та безпекової політики Європейського союзу (ЄС). Можна сказати, що спільна політика безпеки та оборони (CSDP) – це курс дій Європейського Союзу (ЄС) у сферах оборони та управління кризами, а також основний компонент Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) ЄС.

Наразі кожна країна Євросоюзу сама визначає свою оборонну політику - координація тут йде лінією НАТО, а не ЄС.

Військово-економічна інтеграція є частиною економічної інтеграції, що охоплює народне господарство загалом. Вона є процесом інтернаціоналізації військово-економічних і науково-технічних взаємозв'язків, зазвичай, у межах певної військово-політичного угруповання країн з однотипним громадським ладом з метою взаємного пристосування, оптимізації військового виробництва.

У своєму становленні та розвитку військово-економічна інтеграція країн НАТО пройшла низку етапів, для кожного з яких характерні свої масштаби, інтенсивність та спрямованість використання економічних ресурсів на військові цілі.

Можна сказати, що для європейських країн політика інтеграції стала ключем до об'єднання через політичні та економічні причини. Причини розвитку інтеграції:

- Інтернаціоналізація господарства
- Посилення міжнародної спеціалізації
- Посилення кооперування виробництва
- Переплетення капіталів
- Протиборство центрів суперництва на світових ринках
- Валютна нестабільність.

Крім зобов'язань за 5 статтею про колективну оборону договорів про створення НАТО та ЗЕС, військові підрозділи, що діють під владою ЗЕС могли б бути використаними для трьох груп місій:

- Гуманітарні місії чи евакуація громадян;
- Місії з підтримки миру;
- Місії з використанням збройних сил з управління кризами, включаючи операції з відновлення миру.

Європейський Союз визначає та здійснює загальну зовнішню політику та політику безпеки, що охоплює всі галузі зовнішньої політики та політики безпеки, що має наступні цілі:

- Захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Союзу відповідно до принципів Статуту ООН;
- Всебічне зміцнення безпеки Союзу;
- Підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінського заключного акта та цілей Паризької хартії, включаючи що належать до зовнішніх кордонів;
- Сприяння міжнародному співробітництву;
- Розвиток та посилення демократії та правової держави, а також поважання прав людини та основних свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Historique de l'UEO. Les origines de l'UEO : du Traité de Bruxelles aux Accords de Paris
(1948-1954): <http://www.weu.int/Historique.htm#1>
2. Bulletin Quotidien Europe. № 10421, 19.07.11
3. EU Common Security and Defence Policy: The UK Perspective. Speaker: David Lidington. 27 June 2012 // Офіційний сайт МІД Великобританії.
4. Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers.
5. Europe Diplomacy and Defence, № 539, 4 September 2012.
6. Europe Diplomacy and Defence, № 555, 25 October 2012.
7. Treaty between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the French Republic for Defence and Security Co-operation, London, 2 November 2010. 16.11.12
8. Europe Diplomacy and Defence, № 538, 30 August 2012
9. Військова структура НАТО URL: www.nato.int 2014
10. Що таке НАТО і для чого його створили? DW 09.02.2022
11. Арбатова Н. Майбутнє європейської інтеграції в контексті внутрішніх та зовнішніх криз // Світова економіка та міжнародні відносини. - 2017. -Т. 61 № 10. -С. 57-65
12. Кавешников Н. Ю., Матвеевський Ю.А. Європейський союз: історія, інститути, політика: підручник для вишів. 2018. -320 с.
13. Хухлиндіна, Л. М. Проблеми взаємовідносин між США і ЄС (4ua.co.ua) 2004
14. Щупак Європейська інтеграція всесвітня історія - Новітній період (1939-2015 pp.), 2019р. URL : <https://uahistory.co/pidruchniki/sshyapak-2019-world-history-11-class-standard-level/8.php>
15. Перемога плюс деолігархізація всієї країни, Ігор Попов 16.06.2022 URL:<https://zn.ua/ukr/internal/peremoha-pljus-deoliharkhizatsija-vsijeji-krajini.html>

16. І.Г.Ханін, Напрями активізації військово-технічного співробітництва між європейським союзом, 07.09.2015
URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4459
17. Гвоздя. В. Вступ Польщі до Європейського Союзу, НАТО та його наслідки - Борисфен Інтел (bintel.org.ua) 18.12.2012, 3 с.
18. Люк Коффей. EU Defense Integration: Undermining NATO, Transatlantic Relations, and Europe's Security | The Heritage Foundation, 13.06.2013
19. Marcin Zaborowski. Poland and European Defence Integration – European Council on Foreign Relations (ecfr.eu), 25.01.2018
20. Elisabeth Braw. Is an EU Army Coming? – Foreign Policy 20.03.2022
21. William J. Burns. Military equipment inventories and acquisitions - The World Factbook (cia.gov) 20.01.2020
22. Stephen Blackwell. Civil-military relations in Central and Eastern Europe and integration with NATO and the European Union on JSTOR, 2004
23. BBC Newsround, 'Brexit: A brief history of Britain and the EU'. BBC; 31 January 2020; <https://www.bbc.co.uk/newsround/50166269>
24. Phillip Inman, 'UK growth will dip to 1% even if no-deal Brexit avoided, warns OECD'. The Guardian; 21.11.2019
<https://www.theguardian.com/business/2019/nov/21/tories-no-deal-brexit-plans-damage-uk-economy-oecd-eu>
25. Soeren Kern. France and Germany: "We Are Committed to the Emergence of a European Army", 25.01.2019
26. Fraser Cameron . The Impact of the First World War and Its Implications for Europe Today (boell.org), 2.06.2014
27. James Crisp. Ursula von der Leyen demands EU military integration and boots on the ground (msn.com), 15.09.2021.
28. Maïa de la baume and david m. Herszenhorn. Merkel joins Macron in calling for EU army to complement NATO, 13.10.2018 URL:

<https://www.politico.eu/article/angela-merkel-emmanuel-macron-eu-army-to-complement-nato/>

29. Hans-Jürgen Kasselmann. Civil-Military Cooperation URL: [prism17-29_kasselmann.pdf \(ndu.edu\)](#) 02.12.2020

30. [Rainer Hillebrand. Germany and the New Global Order: The Country's Power Resources Reassessed \(e-ir.info\)](#), 22.09.2019

31. [Максим Білявський Інтеграція з ЄС, Green Deal і подолання енергетичної бідності є пріоритетами Національної економічної стратегії 2030 \(razumkov.org.ua\)](#) 05.02.2021

32. Poshedin O.I., (2014), “Voenna bezpeka Ukrainy v konteksti spivrobotnytstva z Yevropeiskym Soiuzom”, [Military security of Ukraine in the context of cooperation with the European Union], Visnik NADU, vol. 3, pp. 53-59.